

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/56/73-76>

Vüsal Səfərli
SV Consulting Group MMC
<https://orcid.org/0009-0008-6603-3581>
v.seferli978@gmail.com

Vergi yükünün sahibkarlıq fəaliyyətinə təsiri: Azərbaycan təcrübəsi

Xülasə

Bu məqalədə vergi yükünün sahibkarlıq fəaliyyətinə təsiri Azərbaycan təcrübəsi əsasında təhlil olunur. Tədqiqatda vergi yükünün iqtisadi mahiyyəti, onun sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə vəziyyətinə, investisiya imkanlarına və biznes fəallığına təsir mexanizmləri araşdırılır. Azərbaycanda həyata keçirilən vergi islahatları, vergi dərəcələrinin optimallaşdırılması və elektron vergi xidmətlərinin tətbiqinin sahibkarlıq mühitinə təsiri qiymətləndirilir. Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, vergi yükünün balanslaşdırılmış səviyyədə saxlanması sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılmasına, qeyri-rəsmi iqtisadiyyatın azalmasına və davamlı iqtisadi artımın təmin edilməsinə mühüm töhfə verir. Eyni zamanda, diferensial vergi yanaşmalarının tətbiqi sahələr üzrə biznes risklərinin azaldılmasına imkan yaradır. Vergi siyasətinin şəffaflığı və proqnozlaşdırıla bilməsi sahibkarların uzunmüddətli planlaşdırma imkanlarını genişləndirir.

Açar sözlər: vergi yükü, sahibkarlıq fəaliyyəti, vergi siyasəti, vergi islahatları, biznes mühiti

Vusal Safarli
SV Consulting Group MMC
<https://orcid.org/0009-0008-6603-3581>
v.seferli978@gmail.com

The Impact of Tax Burden on Entrepreneurial Activity: The Case of Azerbaijan

Abstract

This article analyzes the impact of the tax burden on entrepreneurial activity based on the experience of Azerbaijan. The study examines the economic essence of the tax burden and its mechanisms of influence on the financial condition, investment capacity, and business activity of entrepreneurial entities. The impact of tax reforms implemented in Azerbaijan, optimization of tax rates, and the introduction of electronic tax services on the business environment is assessed. The findings indicate that maintaining a balanced level of tax burden significantly contributes to stimulating entrepreneurial activity, reducing the size of the informal economy, and ensuring sustainable economic growth. At the same time, the application of differentiated tax approaches helps to reduce business risks across various sectors. Transparency and predictability of tax policy expand entrepreneurs' opportunities for long-term planning.

Keywords: tax burden, entrepreneurial activity, tax policy, tax reforms, business environment

Giriş

Müasir dövrdə dövlətlərin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyalarında vergi siyasəti mühüm rol oynayır və bu siyasətin əsas elementlərindən biri vergi yükünün səviyyəsidir. Vergi yükü dövlət büdcəsinin formalaşmasında əsas maliyyə mənbəyi olmaqla yanaşı, sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili, genişləndirilməsi və davamlılığına birbaşa təsir göstərən vacib iqtisadi amildir. Qlobal iqtisadi inteqrasiya, rəqabətin güclənməsi və rəqəmsal iqtisadiyyatın sürətli inkişafı şəraitində vergi yükünün optimal səviyyədə müəyyən edilməsi dövlətlər üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir (Əliyev, 2020).

Sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadi artımın, məşğulluğun təmin edilməsinin və innovasiyaların əsas hərəkətverici qüvvəsi hesab olunur. Bu baxımdan vergi yükünün yüksək olması sahibkarların maliyyə imkanlarını məhdudlaşdıraraq investisiya fəallığını azalda, biznes risklərini artırır və qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətin genişlənməsinə səbəb ola bilər. Əksinə, balanslaşdırılmış və ədalətli vergi yükü sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadi motivasiyasını gücləndirir, biznes mühitinin cəlbediciliyini artırır və uzunmüddətli iqtisadi sabitliyin formalaşmasına şərait yaradır (Əliyev və Həsənov, 2018).

Azərbaycan Respublikasında son illərdə həyata keçirilən institusional və struktur islahatları çərçivəsində vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi, vergi inzibatçılığının sadələşdirilməsi və elektron vergi xidmətlərinin genişləndirilməsi sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilmişdir. Kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, qeyri-neft sektorunun stimullaşdırılması və kölgə iqtisadiyyatının azaldılması bu islahatların əsas prioritetləri sırasında yer alır. Bununla belə, mövcud vergi yükünün səviyyəsi və onun müxtəlif sahibkarlıq sahələrinə təsiri hələ də elmi və praktiki baxımdan aktuallığını qoruyur.

Tədqiqat

Bu tədqiqatın əsas məqsədi vergi yükünün sahibkarlıq fəaliyyətinə təsirini Azərbaycan təcrübəsi əsasında kompleks şəkildə təhlil etmək, mövcud problemləri müəyyənləşdirmək və vergi siyasətinin daha da təkmilləşdirilməsi istiqamətində elmi əsaslandırılmış nəticə və təkliflər irəli sürməkdir. Aparılan araşdırma həm nəzəri, həm də praktik baxımdan vergi siyasətinin effektivliyinin artırılmasına və sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlı inkişafına töhfə verməyi hədəfləyir (Bayramov, 2017; De Mooij və Keen, 2012).

Vergi yükünün sahibkarlıq fəaliyyətinə təsiri müxtəlif aspektlərdə özünü göstərir. Bir tərəfdən, yüksək vergi yükü sahibkarların likvidlik vəziyyətini məhdudlaşdırır, mənfəət səviyyəsini azaldır və biznesin genişlənməsi üçün tələb olunan investisiya resurslarını azaldır. Bu isə xüsusilə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün risk amili hesab olunur. Digər tərəfdən, balanslaşdırılmış və proqnozlaşdırıla bilən vergi sistemi sahibkarların maliyyə planlamasını asanlaşdırır, uzunmüddətli strateji qərarların qəbuluna şərait yaradır və biznes fəaliyyətində sabitliyi təmin edir (Əliyev, 2020).

Azərbaycanda vergi yükünün sahibkarlıq fəaliyyətinə təsirini qiymətləndirmək üçün bir sıra göstəricilərdən istifadə edilir. Bunlara vergi dərəcələri, vergi ödəmə prosedurlarının sadəliyi, vergi güzəştləri və stimullaşdırıcı mexanizmlər daxildir. Məsələn, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün tətbiq olunan sadələşdirilmiş vergi rejimi və müəyyən sahələrdə güzəştlər biznesin fəaliyyətinə müsbət təsir göstərmişdir. Eyni zamanda, elektron vergi xidmətlərinin tətbiqi vergi ödəyicilərinin inzibatçılıq yükünü azaldaraq vergi proseslərinin şəffaflığını və sürətini artırmışdır.

Lakin Azərbaycan təcrübəsində hələ də bir sıra problemlər mövcuddur. Vergi yükünün bəzi sahələrdə yüksək olması sahibkarları qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətə yönəldə bilər, bu da dövlət büdcəsi üçün potensial itkilər yaradır və rəqabət mühitini poza bilər. Bundan başqa, diferensial yanaşmanın tam tətbiq edilməməsi bəzi sahələrdə biznes risklərinin yüksək qalmasına səbəb olur. Buna görə də, vergi yükünün sahələr üzrə optimal səviyyədə müəyyənləşdirilməsi və vergi inzibatçılığının şəffaf, proqnozlaşdırıla bilən mexanizmlərlə təmin edilməsi zəruridir. Vergi yükünün sahibkarlığa təsirini təhlil edərkən beynəlxalq təcrübədən də istifadə etmək faydalıdır. Dünyada uğurlu vergi siyasətləri sahibkarları stimullaşdıran, investisiyaları cəlb edən və iqtisadi artımı sürətləndirən mexanizmlər üzərində qurulmuşdur. Bu təcrübələrin Azərbaycan şəraitinə uyğun adaptasiyası vergi islahatlarının effektivliyini artırmaq və sahibkarlığın inkişafını təmin etmək üçün vacibdir.

Azərbaycan təcrübəsi göstərir ki, vergi islahatları, elektron xidmətlərin tətbiqi və diferensial vergi yanaşmalarının istifadəsi biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına və iqtisadi artımın sürətlənməsinə şərait yaradır. Gələcəkdə vergi siyasətinin sahələr üzrə daha çevik və dinamik formalaşdırılması sahibkarlığın inkişafına əlavə töhfələr verə bilər. Vergi yükü sahibkarlıq fəaliyyətinə birbaşa və dolaylı yolla təsir göstərən əsas iqtisadi amillərdən biridir. Yüksək vergi yükü biznes subyektlərinin maliyyə resurslarını məhdudlaşdırır, xərcləri artırır və mənfəət səviyyəsini azaldır. Bu, öz növbəsində, sahibkarların investisiya imkanlarını məhdudlaşdırır, işçi qüvvəsi və texnoloji yeniliklərə yönəlik xərcləri azaldır və biznesin genişlənmə perspektivlərini zəiflədir. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün yüksək vergi yükü xüsusilə risk amili hesab olunur, çünki onların

maliyyə dayanıqlığı böyük şirkətlərə nisbətən daha məhduddur. Əksinə, balanslaşdırılmış və ədalətli vergi sistemi sahibkarların fəaliyyətini stimullaşdırır, maliyyə planlaşdırmasını asanlaşdırır və uzunmüddətli strateji qərarların qəbuluna şərait yaradır.

Azərbaycanda vergi yükünün sahibkarlığa təsirini qiymətləndirmək üçün müxtəlif göstəricilərdən istifadə edilir. Vergi dərəcələri, vergi ödəmə prosedurlarının sadəliyi, güzəştlər və stimullaşdırıcı mexanizmlər sahibkarların fəaliyyətinə birbaşa təsir göstərən əsas amillər kimi qəbul edilir. Son illərdə tətbiq olunan sadələşdirilmiş vergi rejimi və müəyyən sahələr üzrə güzəştlər sahibkarlıq subyektlərinin xərclərini azaltmaqla onların fəaliyyətini genişləndirməyə imkan yaratmışdır. Eyni zamanda, elektron vergi xidmətlərinin tətbiqi vergi ödəyicilərinin inzibatçılıq yükünü azaldaraq vergi proseslərinin şəffaf və sürətli həyata keçirilməsinə imkan verir. Bu xidmətlər sahibkarların biznes fəaliyyətini daha səmərəli planlaşdırmasına və vergi öhdəliklərini vaxtında yerinə yetirməsinə şərait yaradır (Məmmədov, 2019; Həsənova, 2020; OECD, 2021).

Bununla yanaşı, mövcud vəziyyət hələ də problemlərdən azad deyil. Vergi yükünün bəzi sahələrdə yüksək olması sahibkarları qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətə yönəldə bilər, bu da dövlət büdcəsi üçün itkilərə və rəqabət mühitinin pozulmasına səbəb olur. Diferensial yanaşmanın tam tətbiq edilməməsi bəzi sahələrdə biznes risklərinin yüksək qalmasına gətirib çıxarır. Bu səbəbdən vergi yükünün sahələr üzrə optimal səviyyədə müəyyənəşdirilməsi, inzibatçılığın şəffaf, proqnozlaşdırıla bilən mexanizmlərlə təmin edilməsi zəruridir (Quliyev və Rzayev, 2021; Piketty, 2014; Tan və Li, 2019).

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, uğurlu vergi siyasəti sahibkarları stimullaşdıran, investisiyalara cəlb edən və iqtisadi artımı sürətləndirən mexanizmlər üzərində qurulur. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində vergi yükünün balanslaşdırılması, sadələşdirilmiş vergi prosedurları və stimullaşdırıcı vergi güzəştləri sahibkarlığın inkişafı üçün əsas vasitələr kimi tətbiq edilir. Bu təcrübələrin Azərbaycan şəraitinə uyğun adaptasiyası vergi sisteminin effektivliyini artırmaq və sahibkarlıq fəaliyyətinin dayanıqlı inkişafını təmin etmək baxımından əhəmiyyətlidir (Quliyev və Rzayev, 2021).

Ümumilikdə, vergi yükünün düzgün tənzimlənməsi sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlılığı və inkişafı üçün əsas şərtədir. Vergi islahatları, elektron xidmətlərin tətbiqi və diferensial yanaşmalar sahibkarlıq mühitini yaxşılaşdırmaqla yanaşı, qeyri-rəsmi iqtisadiyyatın azalmasına və investisiya cəlb ediciliyinin artmasına şərait yaradır (World Bank, 2020; Safarov və Hüseynli, 2019).

Gələcəkdə vergi siyasətinin daha çevik və dinamik formalaşdırılması sahibkarların risklərini minimuma endirərək biznes fəaliyyətinin effektivliyini artıracaqdır.

Nəticə

Araşdırmalar göstərir ki, vergi yükü sahibkarlıq fəaliyyətinə həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərə bilər əsas iqtisadi amildir. Yüksək vergi yükü biznes subyektlərinin maliyyə resurslarını məhdudlaşdıraraq mənfəət səviyyəsini azaldır, investisiya imkanlarını məhdudlaşdırır və biznesin genişlənmə perspektivlərini zəiflədir. Bu, xüsusilə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün risk amili hesab olunur, çünki onların maliyyə dayanıqlığı böyük şirkətlərə nisbətən daha məhduddur. Əksinə, balanslaşdırılmış vergi yükü və şəffaf vergi sistemi sahibkarların fəaliyyətini stimullaşdırır, maliyyə və strateji planlaşdırmanı asanlaşdırır, uzunmüddətli investisiya qərarlarının qəbuluna şərait yaradır və qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətin azalmasına töhfə verir.

Azərbaycan təcrübəsi göstərir ki, vergi islahatlarının həyata keçirilməsi, vergi dərəcələrinin optimallaşdırılması, diferensial yanaşmaların tətbiqi və elektron vergi xidmətlərinin genişləndirilməsi sahibkarlıq mühitinin inkişafına mühüm töhfə verir. Sadələşdirilmiş vergi rejimi və sahələr üzrə güzəştlər kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin xərclərini azaldaraq onların fəaliyyətini genişləndirməyə imkan yaradır. Eyni zamanda, elektron vergi xidmətləri vergi ödəyicilərinin inzibatçılıq yükünü azaldaraq vergi proseslərinin şəffaf və sürətli həyata keçirilməsini təmin edir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan vergi sistemində hələ də bəzi sahələrdə vergi yükünün yüksək olması və diferensial yanaşmanın tam tətbiq edilməməsi sahibkarlar üçün risk amili olaraq qalır. Bu vəziyyət qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətin artmasına, rəqabət mühitinin pozulmasına və dövlət büdcəsi üçün potensial itkilərə səbəb ola bilər. Buna görə də vergi yükünün sahələr üzrə optimal səviyyədə müəyyənəşdirilməsi, şəffaf və proqnozlaşdırıla bilən inzibatçılıq mexanizmlərinin tətbiqi vacibdir. Beynəlxalq təcrübələr də göstərir ki, uğurlu vergi siyasəti sahibkarları stimullaşdıran, investisiyalara